پێشوتار

کەمایەتییە بێمافەکان

لەوەتەی تاڕادەیەک کێشەی ئیمپریالیستی ڕوو لەنەمان کردووە کێشەیەکی لەو تایبەت تر باڵ دەکێشێت بەسەر وڵاتانی ئافرۆئاسیاویدا، ئەویش: ئارەزووی سەربەخۆیی کەمایەتی زمانی و کەمایەتییە ئاینییەکانە کە دەیانەوێت بڕیاری چارەنووس بدرێتە دەست خۆیان. ئەوانە وای دەردەبڕن کە مەزنترین کۆمەڵی سەر خاکی خۆیانن، یان هەڵدەکەویت پەرش کرابێتن بەسەر پارچەی جیاوازی هەرێمدا و دەخوازن پێناسەی چکەسایەتی خۆیان بپارێزن[1].

هەنگاو لە کۆڕ و دەزگا نێونەتەوەییەکاندا بۆ پرسی سەربەخۆیی نەتەوەکان چەواشە و هەم ئاڵۆز هەڵدێن. گوایە دەبێت یاسا ئەومافە بپارێزێت[2] بەڵام لەپراکتیکدا هیچ لەگۆڕێ نابینرێت. وەک دەرکەوتووە زۆر جار دەیبەستنەوە بەو هێزانەوە کە بە چەک سەنگی خۆ دەنوێنێت. سەیر لەوەدایە کە مافی هەندێک کۆمەڵ لەوی تاکەکەس کەمترە (جگە لەوانەی خاوەن دەوڵەتن).

ئەو گەلەی ئەمڕۆ لەجیهاندا بەکەمایەتی بژمێردرێ دەبێتە پلیشاوەی ژێر هەرەس و دەرد بەدەست دەوڵەتانی خاوەن دەسەڵاتیانەوە دەچێژن، بەتایبەتی لەوڵاتانی جیهانی سێهەم کە تەنانەت مافی کولتوریشیان نادەنێ.

میللەت، بە هەمان واتای ڕاستەقینەی خۆی بۆ یەکەم جار لەسەدەکانی هەژدە و نۆزدەدا لەڕۆژئاوا دەرکەوت: کلافەیەکی مێژووی چەشنی پوورەی ڕامیاری و ئابووری گرێدراو بە دەوڵەت و بازاڕێکی نیشتمانییەوە بوو. ئەوجۆرە دەوڵەتی میللییە پاش ڕووخانی ئیمبراتۆرییەکانی سەدەی نۆزدە و بیست، لەگشت لایەک پەیدابوو. لەئەمریکای لاتین و ئەوروپا و ئاسیا و ئەفریقا و تەنانەت لە هەندێک ناوەندی گەرمی ئەفریقایش کە هێشتا میللەتی تێدا هەڵنەکەوتبوو. لەگشت لایەکی جیهانەوە کۆمەڵی نەتەوە مەزنەکان یەکیان دەگرت تاڕادەیەک بۆ چەوساندنەوەی کەمایەتییەکان. ئەو بارە بەتایبەتی لەو وڵاتە تازە سەربەخۆیانەدا قورستر بوو کە لە پاراستنی مافی هاووڵاتییان، سیستێمی ئەشکەنجەی دەوڵەتی نوێیان بەئاسانتر زانیوە.

ڕادە و شێوەی چەوساندنەوەی کەمایەتی لەجیهاندا بەپێی بار ودۆخ دەگۆڕێن:

- جودا خوازی: لاخستنی ئەوانەی لەگرۆی تایبەتن.
- چەوساندنەوەی کولتووری: قەدەغەکردنی زمانی زگماکی لەخوێندگە، چاپەمەنی و پەیوەندی ڕۆژانە لەگەڵ نوسینگە و دەزگاکانی دەوڵەت.

- چەوساندنەوەی ئابووری: بەگوێرەی نەخشەی تایبەت، دەرامەتی ئابووری بڕین لە کەمایەتییەکان.
- ئەشکەنجەی گیانی: چڕکردنی ڕێژەی کۆمەڵی خاوەن دەسەڵات لە هەرێمی کەمایەتییەکان، یان ڕاگوێزانی دووهەم و نیشتەجێ کردنی یەکهەم لەشوێنی.
- قەلاچۆکردن. لەناوبردنی کۆمەڵێک بەپێی نەخشەی تایبەت.

کێشە نییە بێچارەبێت؛ سەربەخۆیی، ئۆتۆنۆمی، یان پێناسەی کەسایەتی کە ئەمەیان ساکارترینی مافە. مافی کولتووری کە لێرەدا بە تەسکترین شێوەکانی مافی دەزانین و بەهیچ جۆرێک نابێت ڕێی لێ بگیرێت، لەزۆر دەوڵەت، بەتایبەتی وڵاتانی کۆلۆنیالی پێشو ئەو مافە پێشێل کراوە. لەڕاستیدا دابچڕینی سەربەخۆیی لەدەست هێزە کۆلۆنیالەکانی سێ گرێ لەمەوبەر زۆر ئاسانتربوو لە دیدەنی مافی ئۆتۆنۆمی بەخشین لەیەکێک لە دەوڵەتانی جیهانی سێهەم (هەر لەکاتی نەخشە ڕشتنیدا بیر لە فێڵ و تەڵەک دەکەنەوە بۆ پووچەڵ کردنی). پێداویستتییەکانی کەمایەتی زۆرن بەڵام، چارەسەرکردنی لەلای دەوڵەتان هەمیشە بە پێچەوانە بووە.

لە جیهاندا دەیەها ملیۆن مرۆڤ هەن لەبارەی مافی پێناسە و زمانەوە خۆ بە بەشخوراو دەزانن[3]. بێگومان پێویستە لە پابەندی خاڵەکانی مافی چارەنووسدا ـ ئەگەر بخرێتە گەڕ ـ بەلای کەمەوە ئەم شێوە ساکارانەی ماف بکرێتە بەندێک لەژێر ناوی پشتگیری لەمافی چارەنووس[4]، و یاسا نێونەتەوەییەکانی ئەمڕۆ بۆ پەیڕەوی پێکردنی بکۆشن:

- یەکسانی: واتە بەیەک چاو لەگشت ڕوانین ـ مافی پێناسە بەخشین و سەرپشک کردنی نەتەوەیەک لە ئەگەری یەکگرتن لەگەڵ کۆمەلانی تردا پارێزراو بێت.
- ئازادی کولتوور: خوێندن و نووسین لەخوێندگەکاندا ببێت بە زمانی زگماکی، و ئەو زمانە لە گشت دەزگاکانی بینین و بیستن، و نووسینگە و دەزگاکانی دەوڵەتدا بەکار بهێنرێت.
- ژیانی هاوبەش: بەرووبوومی ئابووری وڵات بۆ گشتبێت وەکیەک.
- کەمایەتی بێ هەرێمی تایبەت سەرپشک بکرێن بۆ نیشتەجێبوون لەو شوێنانەی خۆیان لەچوارچێوە و سنووری دەسەلاتی وڵاتدا دیاریکەن.

دەزگا نێونەتەوەییەکان تائێستا بەرانبەر بەهەڵوێستی"بەناو کێشەی ناوخۆیی" دەسکورتن و کەم دەسەلاتن. پێویستە بۆ داڕشتنی یاسای تایبەت بەمافی گەل و کەمایەتییەکان بکۆشن، بەتایبەتی لایەنی مافی کولتووری. سەرئەنجام زەمینە بۆ نمایندەی بزووتنەوەکانیان خۆشکەن تا بتوانن دەنگی خۆیان بە کۆمەڵە و دەزگا کاراکانی جیهان بگەیێنن. ئەوانە زۆر بەدوور دەزانین کە ئەمڕۆ بێنە بەر، بەڵکوو بەپێچەوانەوە ئەوان ئەمڕۆ بەو تێکۆشەرانەی ڕەوا نابینن کە کوشتەی ڕێبازی وەدەستهێنانی ساکارترین مافی مرۆڤن[5].

بیری نەتەوەیی شێوە بۆچوونێکی تایبەتە بۆ نواندنی پایەبەرزی هەمیشەیی دەوڵەت، و زۆر

www.koskikurd.com

جاریش گەل، و گشت جۆرە ستەمکارییەک لەژێر پەردەی ئەودا دەکەن. بەهیچ کلۆجێک ئەوە بۆچوونی پەسەند نییە، بەتایبەتی کە نەتەوەی کاربەدەست لەژێر ناوی بەرژەوەندی گشتی، یانیش هەندێک جار بە ناوی شۆڕشی سۆسیالیستییەوە مافی کولتووری نەتەوەی ژێردەست پێشێل بکات.

بۆرجوا دیموکراتەکانی ئەمرۆ بەڵگە بۆ ڕەواکردنی ستەم لەسەر کەمایەتییەکان دەدۆزنەوە، و دەیانەوێت بەزۆر لەژێر پەردەی کار و کۆششی پاکسازی و ئاوەدان کردنەوەدا ئەوە بپۆشن. لە ولاتە "سۆشیالیستەکاندا " مافی کولتووری هەیە، و بەشێوەی گشتی کاری پێدەکرێت. ئەگەرچی ئێستا ئەوە گرینگە، بەڵام ئەوکارە ڕێ لە بارێک ناگرێت کە زۆر کەمایەتی بێ کەموکووڕی بن، بە تایبەتی لە یەکێتی سۆڤیەت کە لە دوو کەسیاندا یەکێکی ڕووس نییە.

[کێشەی ئازادی لە دەوڵەتانی ئەفرۆـ ئاسیەویدا لە هەندێک ڕووەوە ژمارەی دەوڵەتانی ستەمکار بەرزکردەکاتەوە، چونکە هاتنە سەر تەختی دەسەلاتدارانیان هەر بە شەڕوشۆڕ و بەربەرەکانێی ڕامیاری و کوشتن وبڕین بووە. دۆخی سروشتی لەلای ئەوان ئەوەیە کە دەسەلاتیان لە باوباپیرانەوە بۆ دەمێنێتەوە و دەبێت بەرز و نزمی پلە و پایە پەسەندکەن وەک ڕاستییەکی ژیان] [1]. لە هاونیشتمانی بەچاوی دەستوپێوەن دەڕوانن، و لەو دەستوپێوەنەیش بەگومانن. ـ ئەو کەمایەتییانەی تا ماوەیەک لەمەوبەر بەهۆی ملکەچییان بۆ ڕژێمی ئیمبراتۆری یان دەوڵەتە لاوازەکانی ناوەند ڕووی خۆشییان لێ دەبینین، ڕاستەوخۆ بوون بەکۆسپ لەڕێی چەسپاندنی دەسەلاتی نوێ. ئەگەرچی ماف بەخشین لەلایەن ڕژێمی ستەمکارەوە بۆ کەمایەتی لەخۆیدا پیاوەتی گەیاندووە، مەبەست لەوەبووە سەرکردەی کلاسیک سەری کڕنووشیان بۆ دانەوێنن، یانیش بەرەی لەگەڵدا پێکبهێنن. وەکتریش، چۆن باوەڕ بەمافی نەتەوەی بچوک بکرێت کە بە چاوی سووک لەخودی نەتەوەی مەزن دەڕوانن، هەرنەبێت لەسەر ئاستی کۆمەڵ کە تەلسمی وێژەران خوێنیان دەچۆشێنێت.

ئەندێشەی گشتی و کەمایەتییەکان

چەپڕەوانی ڕۆژئاوا، و هەروەها لیبرالەکان. بەتایبەتی ئەوی وڵاتانی ئینگلۆ ـ ساکسۆنی و ئەسکەندناڤیا بەشێوەی گشتی هەستی بەزەییان جوولا و کۆمەکیان بە جەنگەکانی دژ بە کۆلۆنیالیزمی ئەورووپایی و جەنگی ئەمریکا کرد لە ڤیەتنام. بەڵام لەوەتەی کێشە کەوتووەتە ناوچەکانی بیافرا، باشوری سودان، کوردستان و ئەریتیریا، و لەهەرێمەکانی جیهانی سێهەمدا هەستی نەتەوایەتی بزواوە، ئەندێشەی گشتی بەرانبەر بەوان بێدەنگە، یان کەوتووەتە ژێر باری ئەگەر و نەگەر کە ئەوەیش دیارە لەبەر چەند هۆیەکن؛ گۆڕەوشارکردنی زەمینەی مێژوویی، کەم

1 ـ ئەم پارچەی ناو کەوانەیە لە فارسییەکەدا نییە.

بوونی زانیاری و باس، وزەی پڕوپاگندەی ڕژێمەکان ـ بەتایبەتی ئەوانەی ناوی شۆڕشگێڕ لەخۆ دەنێن. هەندێک لەو لایەنانە لەبەر چەندهۆی ستراتیجی بوونەتە دژی بەڵکانیزم [2]، وهەندێکی تر دوورە پەرێز دەڕوانن تابزانن کێ یارمەتی کێ دەدات(هەمیشە کێشە بەوجۆرە هەڵوێستە قووڵتر دەبێت) ، هەندێکیش هەن بار بەگوێرەی خواستی ڕژێمەکان بە دوو کێش و دوو تەرازوو هەڵدەسەنگێنن، یانیش دەوڵەت هەن بەپێی نەخشەی پێشتر کێشراو دەستی یارمەتی بۆ ئەم یان ئەویتر درێژ دەکەن (بۆ نمونە پشتگیرییان لەعەرەب لەبەر ئەو دروشمی شۆڕشگێڕیەیە کە ئەوان لەخۆی دەنێن، و هەروەها زۆر هەن دژایەتییان بە ڕژێمی ئیسرائیل لێ دەبێت بەبیری دژایەتی بە سامییەکان «F ـ جوولەکە »). شایانی باس ئەوەیە کە، زۆرن هەن سلدەکەنەوە لەکۆمەک بە بزووتنەوەی ناڕادیکاڵ یان کۆنسەرڤاتیڤی کەمە نەتەوەکانی دژ بە یەکێک لە دەوڵەتانی ئەنتی ئیمپریالیست، و ئەوانەی ناوی شۆڕشگێڕ لەخۆ دەنێن. ئەو بوارە لە جەوهەری باسمان دوور دەخاتەوە کە بەڕاستی لەپێش گشتندا دەبێت کەمایەتییەکی چەوساوە (ئەگەرچی لەژێر دروشمی سۆشیالیزمیشدا بووبێت) بێ چەندوچۆن بکرێت بەخاوەن مافی پێناسەی کولتوری خۆی. خۆ مافی ئۆتۆنۆمی ئەوە هەرگیز پێیان ڕەوا نابینرێت، بۆیە تاڕادەیەک ئەوەی بۆیان مابێتەوە تەنها ڕێگەی دەستدانە چەکە بۆ دابینکردنی ئازادی.

بەڵێ ڕاستە هەندێک بزوتنەوەی چەکداری کەمایەتییەکانی دژ بە دەوڵەتی خۆ پەیمان لەگەڵ هێزی ئیمپریال دەبەستن، و هەروەها لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و باری ئایدیۆلۆجی زۆر وشکترن لە دەوڵەتی چەوسێنەریان. بەڵام گرینگ ئەوەیە ئێمە لەنزیکەوە بڕوانینە ڕاستی کێشەی سەرکی ئەوان: پێویستە ئەوانە ببنە خاوەن مافی پێناسەی و کەسایەتی، مافی کولتوری و ئۆتۆنۆمی. بزووتنەوەی چەکداری سالانی شەست لەباشوری سوداندا دژ بە گشت جۆرە چەوساندنەوەی ڕەگەزی، ئاینی، ئابوری و کولتوری بوو بەسەر یەکەوە. دژ بەو ڕژێمەی ناوەند هەڵگیرسا کە لەو ڕۆژەدا ڕوو لە چەپ بوو (ئەمرۆ لەوەدا نەماوە، بەڵکوو بە پێچەوانەوەیە) [3]. بۆ ئەثیوپیای نەجاشی، ئیسرائیل و هەندێک لە بەکرێگرتەکانی ئەوروپا هەڵکەوت بەخەرجی کەنیسەی کاسۆلیکی کۆمەک بەو بزووتنەوەیە بکەن، جا دەبێت ئەو هەڵوێستە ئەوە بگەیێنێت کە هیچ ئەشکەنجە نییە لەسەر خوارووی سوودان کە تاکە ڕێگەچارە هەر بزووتنەوەی چەکدارییە بۆ وەدەستهێنانی کەمترین بەندەکانی ئۆتۆنۆمی کە هەرگیز ڕژێمی سوودان بەخۆشی خۆی نایانداتێ. کەواتە پێش لێکدانەوەی باری ئایدیۆلۆجی پێویستە بڕوانینە ئەو هەلومەرجانەی دەوڵەت بەرانبەر بە کەمایەتی دەینوێنێت. ئەویش بەزۆری هەڵوێستی چەوساندنەوەیە.

2 ـ F ـ Balkanization ، مەبەست دابەشکردنی نیوەدورگەی بەڵکانی پاش جەنگی جیهانی یەکەمە بەچەند پارچەیەکی جیۆپۆلیتیکی بچووک.

3 ـ بەڵام ئێستا هەڵوێست جۆرێکی ترە، سەرانی ئەو ڕژێمەی چەپ پاش ڕووخانیان بایانداوەتەوە و بوون بەهاوپەیمان لەگەڵ هەمان ئەو بزووتنەوەیەی دژە بە ڕژێمی(ئەمرۆ ئیسلامی) چەقن. « و »

www.koskikurd.com

مێژوی بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد

تایبەتمەندییەک تەنها نەتەوەی کوردی پێ بەناوبانگبێت، بەداخەوە هەر ئەوەیە کە تاکە نەتەوەیە ژمارەیان بگاتە پانزە ملیۆن و تائێستا "سەرەڕای تێکۆشانی چەندین سەدە" مافی نەتەوایەتی پێ ڕەوا نابینرێت. لەوەتەی هەرەسی ئیمپراتۆری عوسمانی پاش جەنگی جیهانی یەکەم تا دەگاتە دەستێوەردانەکەی کۆلۆنیالیزمی پاشان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کرا و هەتا ئەمڕۆیش، کورد هەردەم کێشەی نەتەوایەتی خۆی خستووەتە پێشچاو. لەوەتەی خاکی کورد دابەش کراوە بەسەر وڵاتانی تورکیا، ئێران، عێراق و سوریا و(کەمێک بەر یەکێتی سۆڤیەت کەوت) نەتەوەی کورد لەسێ لەم وڵاتانەدا "تورکیا، ئێران[4] و سوریا" بێبەشن لە کەمترین مافەکانی: پێناسە و خوێندن بەزمانی خۆ. ئەگەرچی لەعیراق بە هەڵوێستی چۆڵ کردنی ناوچە نەوتییەکان و هەندێک ناوچەی سنوری لە ساڵانی ١٩٧٥و ١٩٧٦دا دەسەڵاتی هەرێمی ئۆتۆنۆمییان تەسککردەوە، ئەگەربێتو هەرێمەکەیان لەوەیش تەسکتربێت گرنگ تەنها بوونی خودی پرۆتۆکۆلیئەو ئۆتۆنۆمییەیە چونکە پێناسەی « نەتەوایەتی » بۆ دیاری کردن و سوود لە مافی کولتوری وەردەگرن[5].

کوێستانین و برپرەی ئابووریان بەروبوومی ئاژەڵ وکشتوکاڵە. هەر لەکۆنەوە لە هەرێمێکی فراواندا دەژین ناوی کوردستانە، بەڵام لەجوگرافیادا تەنها ناوی ئەو ناوچە شاخاوییە کە لەبەشی

4ـ F ـ ئەم پەرتووکە ساڵی ٩٧٧ واتەساڵێک پێش شۆڕشی ئیسلامی بڵاوکرایەوە، کەوابێت نووسەر باسی ئێرانی شا دەکات. بێگومان مافی هاوولاتی ئێرانی سەردەمی پەهلەوی لەقاڵبی باوکوکوڕیدا نەبوە، هەروەها کوردیش کە بەشێکن لەم ئێرانە ئەو مافەیان نەبوو. بەڵام پاش شۆڕشی ئیسلامی هەڵوێست جۆرێکی تر دەنوێنێت. دوابەدوای دامەزرانی دەوڵەتی ئیسلامی چاپەمەنی کوردی کەوتە سەرپێ و چەندەها پەرتووک بەزمانی فارسی و کوردی بەچاپ گەیشتن و بڵاو کرانەوە و بەهاندان و لەسایەی ڕژێمی ئیسلامیدا چەندەها ڕۆژنامە و گۆڤاری کوردی دەرکەوتن.

5 ـ F ـ بەڵێ ڕاستەکوردی عێراق پێناسەیان وەرگرتووە، بەڵام مایەی ئەوپێناسەیە خوێنی هەزاران کەسی مرۆڤی کورد وئەنجامی ئەو بزوتنەوە درێژخایانەیەتی کەتائێستا نەبڕاوەتەوە. ئەوەتا سەرئەنجام سەدام حوسێن بەکوردکوژ ناوبانگی دەرکردوە، و لەژێر پێناسەی کوردیدا بوو کە لەشاری هەڵەبجە خوێن تێکەڵ بەخاک بوو. هەرگیز ئێران لاری لە پێناسەی کوردی نەبووە. هەمیشە لەعێراق بەکوردستان گوتراوە(شمال)، بەڵام هیچ کاتێک لەئێران بە کوردستان نەگوتراوە(غرب): کوردستان هەر کوردستانە. بەهەرحاڵ، ئێران لەگەڵ سوریا و عێراق و تورکیا هەرگیز براورد ناکرێت. ئێران سەرزەمین ولانەی کوردە،؛ بەڵام کورد هیچ جۆرە پەیوەندیەکی نەژادی و کولتووری لەگەڵ عەرەب و تورکدا نییە.

سەرنج: لەگەڵ ڕێزم بۆ کاک(إبراهیم یونسی) گەربێتو ئەو پیاوەتیانەی ڕژێمی ئیسلامی لەڕووی مافی ڕەوای مرۆڤەوە هەڵسەنگێنین، لەسەدا چەندی مافی ڕەوای نەتەوەیەکی چەند ملیۆنی دەگرێتەوە؟ کامەتا مافی خوێندن بەزمانی زگماکی؟ لەسەدا چەندی منداڵانی لادێ ڕوولەخوێندن دەکەن؟ کامەتا نەخۆشخانە، یان تەنانەت بەڕێژەی دەگوند و یەک تیمارخانە؟ لەڕێگەی هاتوچۆی لەشکر بەولاوە،کامەتا ڕێگەوبانی هاتوچۆی لادێیی؟ کام... وکام... وکامەتا ؟... هتد .... « و »

ڕۆژهەڵاتی باشوری تورکیاوە بە هەرە باشوری عێراقدا شۆڕدەبێتەوە تا ناوەڕاستی ڕۆژئاوای ئێران. ئەویش بریتی نییە لە گشت هەرێمی کوردنشین. لەڕاستیدا ڕووبەری ئەو خاکە لەناوچە شاخاویەکانی تۆرسەوەیە تا دەگاتە ڕۆژئاوای تەپۆلکەی ئێرانی و لەشاخەکانی ئاراراتەوە تا دامێنی ناوچە شاخاویەکانی بەر تەختایی میسۆپۆتۆمیا (نێوان دووزێ).

کورد بەو بەشەزمانە هیندۆئەورووپیە دەدوێن کە وەک " فارسی و ئەفغانی" لە کۆمەڵە زمانە ئێرانییەکانە. بەپێچەوانەی فارسەوە ئەمان موسوڵمانی سوننین. یەکەمین دەقی[6] نوسینی کوردی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی حەوتەم کورد خاوەن گەنجینەیەکی کولتوری دەڵەمەندن. "مەم و زین "ی[(٦)] ئەحمەدی خانی شاکاری سەدەی حەڤدەیانە. لە سەدەی یانزە بەدواوە و لەئەنجامی لاوازبوونی خەلیفەی عوسمانی چەند میر نشینێکی کوردی یەک لەدوای یەک دەرکەوتن. ئەگەر جێدەستی کورد لە پەرەپێدانی ژیاری ئیسلامیدا کاراترین نەبێت بەڵام بێبایەخیش نەبووە. بۆ بەرنگاری لەهێرشە فراوانخوازی فارسی شیعە لەسەرەتای سەدەی شانزەدا ئیمپراتۆریەتی عوسمانی سوودیان لە هاوپەیمانی میرەکانی کورد وەرگرت و ئەو هاوپەیمانیە بووە هۆی کشانەوەی هێزی فارس. هاوپەیمانی لەگەڵ بابی عالی دەسەڵاتی بۆ میرەکانی کورد ڕەخسان لە هەرێمی کوردستاندا و لەلایەکی ترەوە بوون بە سەنگەر بۆ پاراستنی مەرزی ڕۆژهەڵاتی ئیمپراتۆری. ئەو تایبەتمەندییانە تا سەرەتای سەدەی نۆزدە بۆ میرەکانی کورد درێژەی بوو.

لەدوا سەدەی ژیندا کەمەترسی هەرەس لە " بابی عالی " نیشت ویستی چاکتر دەسەڵات بگرێت بەسەر داراییەکانیدا، بۆیە کۆشی گشت میرنشینە کوردییەکان ڕاستەوخۆ بگێڕێتەوە ژێردەستی خۆی. ئەوەبوو کورد لەساڵانی ١٨٢٦ و ١٨٣٤ و ١٨٥٣ـ ١٨٥٥ و ١٨٨٠دا بە ڕابەری سەرەک خێڵە کلاسیکەکان دژبە بابی عالی دەستیان دایە چەک. ئەو بزوتنەوە چەکدارییانە لەشێوەی جەنگی خێڵەکیدابوون: دژ بە زەبر وزەنگی دەوڵەت و دەست تێوەردانە کاروباری ناوخۆی ئەوان. بەهیچ شێوەیەک سوودیان لەو ئایدیۆلۆجییە نەتەوایەتییە مەزنەی سەدەی نۆزدەهەمی ئەورووپا وەرنەگرت. سەرکردە کلاسیکییەکانیان بەزۆری لەبەر پاراستنی بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان بەرەنگاری هێزی ڕژێم دەبوون، نەک لەئاستی ئامانجی هەرێم، یان بەگوێرەی ڕەوت و بۆچوونی ڕامیاری نوێ.

6ـ مەبەست پارچە پێستی دۆزراوەیە لەئەشکەوتی هەزارمێردی نزیک بەشاری سلێمانی دەقی ئەم هۆنراوەی خوارەوەی لەسەر تومارکراوە و باسی تراجیدیای یەکەم جەنگی عەرەبی پاش دەرکەوتنی ئیسلام دەکات، لەدەشتی شارەزور.ـ بڕوانە کورد و پیوستگی نژادی و تاریخی او، رشید یاسمی، لاپەڕە ١٩ی چاپی سێ، إنتشارات إبن سینا، تاران ـ « و »

هورمزگان ڕمان ئاتران کوژان — ویشان شاردوە گورەی گورەکان
زۆرکار ئارەب کردنە خاپوور — گنای پالە هەتا شارەزوور
شن و کەنیان وەدیل بشێنا — مێرد ئازا تلی وەڕوی هوێنا
ڕەوشت زەردوشت مانەوە بێکەس — بەزەیکا نەیکا هورمز و هویچکەس

www.koskikurd.com

یکەم رۆژنامـەی کـوردی سـاڵی ١٨٩٨ دەرکـەوت. پاش کـودەتای (لاوانی تورک) سـاڵی ١٩٠٨ لەقوستەنتینیە پەرەیسەند و هەستی نەتەوایەتی کرد بە رێباز. بەڵام لەناو خوێندکارانی کوردی شاردا رۆشـنبیر کەمبوون. پاش دۆران و هەرەسی ئیمبراتۆری عوسمانی(٣٠ ئوکتۆبەری ١٩١٨) و بەستنی پەیمان لەگەڵ هێزەکانی چەق، سەرۆک ویلسون لە "پرۆژەی ئاشتی جیهان"دا ـ خاڵی ١٢ـ بلاوی کردەوە کە: پێویستە کەمایەتییە ناتورکەکانی ناو ئیمبراتۆریەتی عوسمانی سوود لە " فـراوان کـردنی رەوشی سـەربەخـۆیی " وەرگـرن. بەڵێننامـەی " سیـڤـەر" ی نێوان دەولەتانی هاوپەیمان و تورکیا (١٠ی ئۆگستی ١٩٢٠) بەشی سێهەم کە لەبارەی کوردستانەوەیە ـ برگەکانی ٦٢ و ٦٣ کردوویەتی بە مەرج کە: پێویستە لەهەرێمی خۆیاندا ئۆتۆنۆمییان بدرێتێ. لێرەدا تورکیا بڕیارەکانی ئەو پەیماننامەیەی بەباری توش زانی و هیچی لێ جێبەجێ نەکردن، بەڵکو بەپێچەوانەوە مستەفا کەمال بە پشتیوانی پارتی رزگاری (کەسەرەتا بەهاوکاری کورد ئەو کرا بە رابەری) توانی دەستی تێوەردات و مەرجی تایبەت بەسەر کۆنفرانسی لۆزاندا "١٩٢٣" بسەپێنێ. هەمانکات بەریتانیا کەچاوی بڕیبوە نەوتی ناوچەکانی سەربە «ویلایەتی» موسڵ، توانی لەپاشدا ئەوناوچەیە بەرێژەی هەرەزۆری کوردەوە لە تورکیا ببچرێت و بیخاتە سەر نەخشەی عێراق کـە لەوکاتەدا ئەوبوو سەرپەرشتکاری. هەروەها لەکاتی نەخشەکێشانی سنووری نێوان سوریا و تورکیا، سێ ناوچەی کوردی لێ خرایە سەر نەخشەی سوریا کە ئەوسا فەرەنسا بوو بە سەرپەرشتکاری . خاکی کوردیان ئابەوشێوەیە دابەشکرد.

تورکیای کەمالی لەساڵی ١٩٢٤دا بە یاسا لەخوێندگەدا زمانی کوردی قەدەغە کرد، و پاشان بە برگەی ٨٩ ی یاسای تورکیا رێگەی لە گشت کۆمەڵە و پارتە رامیارییەکان گرت کە نەتوانن داکۆکی لەمافی سەربەخۆیی کەمەنەتەوەکانی سەر خاکی تورکیا بکەن چونکە دەبێتە هۆی تێکشکانی یەکێتی نەتەوەیی. ساڵەکانی ١٩٢٥ و ١٩٣٠ و١٩٣٧[7] رژێم سێ راپەرینی چەکداری نەتەوەییانی کوردی تێکشکاند، و لەوە بەدواوە ناوینان " تورکی شاخاوی ". هەمان کات سەدەها هەزاری لێ گواستنەوە بۆ هەرێمەکانی ناوەڕاست و رۆژئاوای ئاسیای بچوک. لە نێوان ساڵانی ١٩٢٥ـ ١٩٦٥ دا کوردستان بوو بە زوونێکی ژێر دەسەڵاتی سپا و سەردانی بیانیان لێ قەدەغە کرد. وا بۆ دوو گرێ دەچێت جارجارە ناوی ئازادی رامیاری دەکەوێتە گۆڕێ بەڵام جگە لە هەندێک جموجۆڵی لیبرالی هیچ باسێکی تری چالاکی نەتەوەیی کوردی" کە رێژەیان پترن لە ٢٠٪ی هاوولاتیانی تورکیا" نەبووە لە یەکجار بەولاوە. کە پارتی کرێکارانی تورکی لەساڵی ١٩٧٠ پێشنیاری کرد تا رێگەچارەیەک بۆ کێشەی نەتەوەی کورد و مافە دیموکراسییەکانی بدۆزنەوە، یەکسەر بڕیاری قەدەغەکردنیان بۆ دەرکرد.

لەنێوان ساڵانی ١٩٢٠ـ ١٩٣٠دا کوردی ئێران بەچەند راپەرینێک نەیاری خۆی دژ بە

F ـ 8 ـ ١٩٧٦، ....

دەسەلاتی راستەوخۆی رەزاشا دەربڕی. ساڵی١٩٤١ هێزەکانی ئینگلیز و سۆڤیەت دارژانە ناو ئێران تا رێ بگرن لە رەزاشا چیتر بیر لە هاوپەیمانی دەولەتانی چەق نەکاتەوە. لەوە بەدواوە ئازەری وکورد بێ سەرپەرشتکار مانەوە، ئەوجا هەریەکە و لەلای خۆیەوە کەوتە جموجۆڵ. مانگی جەنیوەری ١٩٤٥بڕیاری دروستبوونی کۆماری مەهاباد درا و تەنها یەک ساڵی تەمەن بوو کە لەشکری شا هاتەوە ناو مەهاباد و سەرکردەکانی لەسێدارە دان. بەڵام مستەفا بارزانی لەگەڵ چەند سەدکەس لە پیاوەکانی پەنایان بۆ یەکێتی سۆڤیەت برد.

گەگەرچی هەڵوێستی شا لە هەڵوێستی تورکان نەرمتر بوو بەڵام هەرگیز دانی بە مافی کورد و نەتەوەکانی تردا نەناوە. دیارە فارس بەقەوارە لەئێراندا نەتەوەی مەزن نییە بەڵام دەستی باڵا هی ئەوانە.

لە سوریایش بە پەیماننامەی نێوان فرەنسا و تورک ساڵی ١٩٢١ سێ ناوچەی کوردی " جەزیرە، کورد داغ و عەرەب پینار" خرایە سەر خاکی سوری ئەوەبوو لە ساڵی ١٩٦٣وە دەستیان دایە کاری بەعەرب کردنی ناوچەی جەزیرە کە تا ساڵی ١٩٦٧ی خایان. دواقۆناغی ئەو گوژمەیان لە ساڵی١٩٦٧[8] دا بە پرۆژەی "کەمەرەی عەرەبی" ئەنجامدا بەدرێژایی گشت سنوری ئەو ناوچەیە. کورد لە سوریا خاوەنی هیچ جۆرە مافێک نین.

بەکەڵکترین مافی کولتووری بۆ کورد ئەوەیە کە لە ئەرمینیای سۆڤیەتی هەیە.

لەعێراقدا دوو"ویلایەتی بەغدا و بەسرە" پاش بڕانەوەی جەنگی جیهانگیری یەک لە ئیمبراتۆری عوسمانی دابچڕان، و پاشان بەریتانیا کە سەرپەرشتکاری عێراق بوو، کە بە کانە نەوتەکەیانیان زانی، ویلایەتی مووسڵی کوردیشیان هێنایە سەر. لە پرۆتۆکۆلی بەریتانی ـ عێراقی ساڵی ١٩٢٢دا هاتوە دەڵێت " بۆ کورد هەیە لەچوارچێوەی سنوری عێراقدا دەولەتی نەتەوەیی خۆی دامەزرێنێت". سەرەڕای راپەرینە کوردییەکانی نێوان ساڵانی ١٩١٩ و ١٩٢٣ هەر فیدراسیۆنی نەتەوەکان لە ساڵی١٩٢٥دا بڕیاریاندا ئەو هەرێمە بۆ ماوەی ٢٥ ساڵ بخرێتە ژێر سەرپەرشتکاری دەولەتی نوێی و ئەوانی راسپارد کە مافی کولتوری و نیمچە سەربەخۆییان بدەنێ. ئەوەبوو بەریتانیای مەزن مافی کولتوری بۆ جێبەجێ کردن. عێراق لەساڵی ١٩٣١دا بەناو سەربەخۆکرا، بەڵام تا شۆڕشی تەموزی ١٩٥٨یش هەر لەژێر چاودێری ئینگلیزدا بوو.

هەر کەماوەی سەرپەرشتکاری بەسەرچوو رژێمی عیراقی ویستی دەسەڵات بەسەر دوابستی باکووری ویلایەتی مووسڵدا بسەپێنێت: بەرابەری مستەفا بارزانی لەساڵی ١٩٣٣دا راپەرینی چەکداری لە بارزان هەڵگیرسا، بەڵام هێزی ئاسمانی شای « بەغدا » دایمرکانەوە. دیسان لەساڵی ١٩٤٣دا راپەرینەوە تا ساڵی ١٩٤٥ بێهوودە هەڵهاتن بۆ ئێران کە کۆماری ماهابادی تێدا پێکهاتبوو.

F ـ 9 ـ سپتەمبەری ١٩٧٢،

www.koskikurd.com

شۆڕشی ساڵی ١٩٥٨ ناوی عیراقی کرد بە وڵاتی" دوو نەتەوەی " کورد و عەرەب. مستەفا بارزانی لەیەکێتی سۆڤیەت گەڕایەوە، بەڵام هەندەی پێ نەچو لەگەڵ ڕژێمی قاسم تێکچوون و ساڵی١٩٦١ کورد جەنگی ئازادی هەڵگیرسان و پاشان لەچوارچێوەی عێراقدا ئۆتۆنۆمییان وەدەست هێنا. بزووتنەوە چەکدارییەکەی کورد لەنێوان ساڵانی ١٩٦١ـ ١٩٦٨ بووە هۆی ڕوخاندنی چوار ڕژێمی یەک لەدوای یەکی عێراق. سەرئەنجام باڵی ئەم بەعسەی ئێستا لە ساڵی ١٩٦٨وە دووبارە دەسەڵاتی گرتەوە دەست لە عێراق. مانگی مارسی ١٩٧٠ ڕژێم لەگەڵ سەرکردایەتی بزوتنەوەی کوردی ڕێکەوت لەسەر بڕیاردانی مافی سەربەخۆیی بە گشت ئەو ناوچانەی لە ئەنجامی سەرژمێرێکی گشتیدا دەردەکەوێت زۆربەی دانیشتووانی کوردن، بەڵام لەناوچەی نەوتی کەرکوکدا سەرژماردنی ڕێکوپێک ئەنجام نەدرا. مارسی ١٩٧٤ ڕژێمی بەغدا بە بڕیاری یەک لایەنە ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچەیەکی تایبەت و دیاریکراوی ئاشکرا کرد بۆیە دووبارە دەست درایەوە چەک. ڕێکەوتنی مارسی ١٩٧٥ی نێوان ئێران و عێراق لەجەزایر کۆتایی بەو چەنگە هێنا کە ئێران" و لەبنەوە ئەمریکا" بەتاکتیک کۆمەکیان دەکرد. ئەوەبوو بزوتنەوە و مستەفا بارزانی سەرکردەی بوونە دیلی پەیمان، و بڵاوەیان لێکرد.

بزوتنەوەی کوردی هەر لەناوەڕاستی شەستەکانەوە بەو کۆمەکەی ئێران دەچوو بەڕێوە کە دەیویست عیراقی پێ لاوازکات چونکە هەندێک ناکۆکی سنور و مافی کەشتیوانی هەبوو لەگەڵی. مستەفا بارزانیش لەپاداشتی ئەو یارمەتییە جموجوڵی کوردستانی ئێرانی بۆ سڕکردبوون، تەنانەت گەیشتە ئەوەی ئەو کادیرە کوردیانە بکوژێت یان بیانداتەوە دەست ئێران کەچەکیان دژ بە شا هەڵگرت. ڕاپۆرتێکی[٧] دەزگای نهێنگای ئەمریکا « CIA » دەڵێت، شا لەمانگی دیسەمبەری[9] ١٩٧٢دا بەغدای ئاگادارکردووە کە ئامادەیە یارمەتی لە کورد ببڕێت ئەگەر عێراق قایلبێت لەگەڵ ئەودا ڕێکەوێت. ڕاپۆرتی پێک « Pike » بۆ کۆنگریسی ئەمریکی ڕوون کردووەتەوە کە سەرکردایەتی بزوتنەوەی کوردی لەنێوان ساڵانی ١٩٧٢ـ ١٩٧٥دا بەنهێنی کۆی شانزە ملیۆن دۆلار یارمەتی لە واشنتون وەرگەرتووە. ئەوەی ڕاستی بێت تەنانەت شالیارگەی دەرەوەی ئەمریکایش ئاگای لەو سەنگ و سەوایە نەبووە کە نهێنگای ئەمریکی لە بەرزترین پلەدا بەهۆی دوو بەڕێزی وەک نیکسون و کیسنجەر ئەنجامی داوە. وەنەبێت لەو ڕوانگەی ئەمریکیەدا دامەزرانی دەوڵەتی سەربەخۆ بووبێت بۆ ئەوان، بەڵکوو تەنها دەیانویست ئەو عیراقەیان پێ لاواز بکەن کە لەساڵی١٩٧٢وە بوو بە هاوپەیمانی سۆڤیەت. هەمان ڕاپۆرت ئەوەیشی ئاشکرا دەکات؛ بارزانی ئەوانی ئاگادار کردووە کە بەهیچ جۆرێک باوەڕی بە شا نییە، بەڵام ئەمریکا ئەو بەڵێنەی پێداوە کە ئێران کوتوپڕی یارمەتیان لێ نەبڕێت.

٦ مارسی ١٩٧٥ ڕێکەوتننامەی جەزایر لەنێوان ئێران و عێراق مۆرکرا و بووە هۆی هەرەسی بزوتنەوە چەکدارییەکەی مستەفا بارزانی ڕابەری بوو، چونکە بناغەی ئەو لەشکرە کوردییە

پێکهاتبوو لە یەکانەی کلاسیکی بۆیە زۆریان پێویست بە کۆمەکی ئابووری و ئازووقەیی ئێران بوو.

هەندەی نەبرد، لە ساڵ و شتێکدا ڕژێمی عێراق کەوتەوە ڕەوتی بەعەرەبکردنی ناوچە کوردییە نەوتی و سنورییەکانی وەک کەرکوک، خانەقین، سنجار و هتد...، و چەند سەدهەزار کوردی لێ گواستنەوە بۆ باشوری عێراق. هەروەها زۆری تری گواستەوە بۆ ئەو هەرێمە ئۆتۆنۆمییە تەسکەی بەغدا داویو بەکورد. مووچەخۆری کوردی گواستەوە بۆ عیراقی عەرەبی و لەبری ئەوان کاربەدەستی عەرەبی دڵسۆز بە ڕژێمی دەهێنێتە شوێن. ناوی شار و گوندە کوردییەکان دەگۆڕێت (لەمڕۆ بەدواوە بە کەرکوک دەوترێت تەئمیم[10]). سنوری دەسەڵاتی ناوچە ئۆتۆنۆمییەکەی داویەتی بە کورد بریتییە لەدەزگای فرمانگوزاری « مجلس التنفیذی » کەڕاستەوخۆ بەغدا دیارییان دەکات و دەزگای ڕەوش ڕشتی « مجلس التشریعی » کە بۆ داڕشتنی یاسای ناوچەیە، ئەویش بەوپێیەی ڕژێم بۆی دیاری دەکات. بەڵام ئەوی هەیانبێت تەنها کەمێک مافی کولتورییە.

هاوینی١٩٦٧ لەپڕ و لەقەوارەیەکی تەسکدا جەنگ لەشێوەی پارتیزانیدا هەڵگیرسایەوە. ڕژێم لەشکری بەگشت لایەکدا بڵاوکردەوە. بە گوندی ستراتیجی نوێ « ئۆردوگای زۆرەملی » زۆر خشتخشت ئەو هەرێمەی کوردی بۆ چاکتر کۆنترۆڵی خۆی دابەشکرد، و هاوشان بەوانە کۆشی هەندێک شوێن ئاوەدان بکەنەوە و کارگە و پیشەسازی بچوکی تێدا دامەزرێنن.

بزوتنەوە نەتەوایەتییەکەی کوردی عێراق بەو کارەساتە دووچاری لێکبچڕانی قورس بوو، و دیاردەیشی لە بچڕبچڕی بیر و بۆچوونی ئەو سێ لەیەنەدا دەرکەوت کە هەریەکەو بە جۆرێک ڕەخنەی نیمچە بەجێ لە هۆکارەکانی ئەوشکستە دەگرن کە گەیاندنی بەم ڕێگە تووشە. لایەنەکانیش بریتین لە پارتی دیموکراتی کوردستان "بەڕێوەبەرایەتی کاتی"، یەکێتی نیشتیمانی کوردستان و پارتی دیموکراتی کوردستان " کۆمیتەی ئامادەیی"[11].

---

10 ـ F ـ لە دەقەکەدا بە هەڵە ـ El Taamin نوسراوە، (التأمیم) دروستە کە بە واتای Na-tionalization دێت، واتەخۆماڵی کردنی کۆمپانیای نەوتی.

11 ـ پاشان هەندێک گۆڕانکاری بەسەر ئەوبارەداهات، بەپێویستی دەزانم لەکورتەیەکدا ڕوونیکەمەوە.

یەکەم: لەئەنجامدا باڵێک لەپارتی دیموکراتی کوردستان جوداببووەوە، پارتی گەلی دیموکراتی کوردستانیان پێکهێنا. سکرتێری پارت لەبری گشت ئەندامانی سەرکردایەتی ڕەخنە و تێبینی زۆری سەبارەت بە کەموکووڕی زۆری پارتی دیموکراتی کوردستان ـ عیراقی کۆکردەوە لە پەڕتووکێکدا بەناوی "البدیل الثوری" کە بەڕاپۆرتی کۆنگرەی دامەزرادنی پارتەکەیان دەژمێردرا. پاش شانزەساڵ ناحەزی و ڕەخنە لەیەک گرتن، لەبەر بەرنەکەوتنی کورسی لە یەکەمین پەرلەمانی هەڵبژێردراوی باشووری کوردستاندا، پارتی گەلی دیموکراتی کوردستان خۆی هەڵوەشانەوە، و سکرتێر و ئەندامانی سەرکردایەتییان (ئەوەی لەگەڵدا مابوو) بەچاو نووقاوی و گوێ داخراوی گەڕانەوەی سەر کورسی نزمتر لەوەی کە پانزە ساڵ لەوەوبەر بەڕەخنەوبۆڵە جێیانهێشت.سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستانیش لەبەرئەوەی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان ئەوانە

www.koskikurd.com

کەموکووڕی بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد[12]

هۆی شکستی ئەو بزوتنەوەیەی کورد ناسروشتی پەیمانەکانی نەبووە بەلکو ئەوەی ئەوان بیریان لێنەکردبووەوە بێڕەوشتی و بێبڕیاری هاوپەیمانەکان بوو کە تەنها لە ئارامی و دەسکەوت بۆ هێزەکانی خۆیان دەگەڕان. لاوازی ئەوان دەگەڕێتەوە بۆ خودی هەنگاوی تەسکی بزوتنەوەکە. دیارە بزوتنەوەکە نەتەوەیی ڕەسەن بوو، بەڵام نەیتوانی(بەڵکو نەکۆشا) ڕادیکاڵانە لەشکری

نەقۆزێتەوە (چونکەهەڵبژاردنی پەرلەمانی پێویستی بەژمارە وەدەنگ بوو)، بێ دەربڕینی پەشیمانی لەهەڵوێستی نەیاری پێشوویان باوەشی بۆ کردنەوە.

دووهەم: پاش هەرەسی شۆڕشی ئەیلول(١٩٦١ـ١٩٧٥) دروشمی سۆشیالیستی لە کوردستان بوو بەباو. هەندێک لەئەندامە کۆنەکانی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان ـ (کە سکرتێر و ئاخمێک ئەندامی نووسینگەی ڕامیاری لە ئاگربەستەکەی ساڵی ١٩٦٤ بەدواوە لە پارتی جودابوونەوە و پارتێکیان لەژێر هەمان ناونی "پارتی دیموکراتی کوردستان ـ عیراق "مەکتەبی سیاسی" دامەزران و پاشان لەساڵی ١٩٦٦دا ناوی پارتەکەیان گۆڕی بەو ناوەی سەرەوە. پاشان لەسەرەتای ساڵی١٩٧١دا، واتە پاش ڕێکەوتننامەی١١ی ئازاری ١٩٧٠ ئەو پارتە خۆی هەڵوەشانەوە و ئەندامانی" هەریەک بەپلەی خۆیەوە گەڕانەوە ناو ڕیزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان) ـ لەگەڵ کۆنە کۆمۆنیستەکانی کۆمەڵەی ڕەنجدەراندا، باڵێک بە ئەستێرەی سوور و باڵێکیش بەداس و چەکوش و بیر و باوەڕی چەپییەوە لەگەڵ باڵی "شۆڕشگێڕان"دا کەبریتییە لەڕێکخراوی بەگ و ئاغا و سەرەک خێڵ و سەرمایەدارانی کورد وەک چەند ڕێکخراوێک یەکێتی نیشتیمانی کوردستانیان پێکهێنا (ئەوانیش پاش ڕاپەڕینەکەیی گەلی کورد لەباشووری کوردستان، یەکێتییەکەیان کرد بە پارتی یەکێتی.... ئەوەی شایانی باسبێت، لای ئەمانیش ڕێکخراوی ئاڵای شۆڕش پاش نزیکەی شەش ساڵ ناحەزی وگێرمەکێش، وەک پارتی گەل گەڕانەوە ناو یەکێتی). پارتی سۆشیالیستی کوردستان (پاسۆک) و حیزبی سۆشیالیستی کوردستان (حسک)یش گوایە بە بیروباوەڕی نەتەوەیی تێکەڵ بەکەمێک ڕەوشی سۆشیالیستییەوە، هەروەک پارتی گەلی دیموکراتی کوردستان بە ئەستێرەی سوور و بیروبۆچوونی کۆمۆنیستییەوە کە پێشتر وایان دانابوو لەلایەک چۆک بەپارتی دابدەن و لەلایەکی تریشەوە جەماوەری پارتەکانی تر لەخۆ کۆکەنەوە. ئەنجام هیچبوو.

خۆزگە ڕۆژێک ئەهات کوردیش وەک نەتەوەی تر فێری ڕەوشێکی ڕامیاری ڕاستەقینە دەبوو و سەرکردەکانیشی لە واتای ستراتیجیەتی دوور لە خۆپەرستی دەگەیشتن. «و».

12 ـ F ـ نوسەر مەبەستی لەهۆی "هاوپەیمانی ناسروشتی" بارزانی و بزوتنەوە کوردییەکەیەتی لەگەڵ حەمەڕەزا پەهلەوی و دەزگای ئاسایشی ئەمریکا، کە ئەنجامەکەی بەبڕیاری جەزایری ساڵی١٩٧٥و هەرەسی بزوتنەوەی کوردی تەواو بوو. زۆر لە ڕامیار و شارەزایان بۆ ئەوە دەچن کە ئەگەر ئەوبزوتنەوەیە لەبری هاوپەیمانی شا و دەزگای ئاسایشی ئەمریکا پەیمانی لەگەڵ بزوتنەوە نەیارەکانی ناو ئێرانی دژ بەشا ببەستایە ئەنجامی نائەگەیشتبەوڕۆژە.

سەرنج ـــ بەڵی ئەو تێبینییە زۆر ڕاستە، بەڵام ئایا ڕەخنەگران ڕوداوی ناو گۆڕەپانیان بەڕاستی بەرچاوگرتوە؟ یان چاوی لای پەیمانی ئابوری و لەشکری یەکێتی سۆڤیەتیان لگەڵ ڕژێمە یەک لەدوای یەکەکانی عیراق هەڵنایەت. ئەی چاویان لەوە نەبوو کە بزوتنەوە دژبە شەشەم هێزی چەکداری جیهانی (ئەو ڕۆژەی عیراق) دەجەنگی. ئەو جەنگەی پسپۆڕی سۆڤێتی لە ڕەواندزەوە سەرپەرشتکاری کوورە و گڕی ناپاڵم و فوسفۆری "فرۆکەوانە هیندییە خاوەن بیر و بۆچوونی پێشکەوتنخوازانە"ی دەشتی دیانە و شاخەکانی بلە و بارزان و حەسەن بەگی ساڵی ١٩٧٤ بوون؟. «و»

نەتەوەییەی گۆشەکا بە ئایدیۆلۆجی شۆڕشگێڕانەی ڕوو لەنەتەوایەتی پەیوەستیان بکات لەگەڵ جەماوەر. بەڵکو بە پێچەوانەوە، لەشکری یەکجار کلاسیک و دووربوو لەجۆش و هەستی میللەتی پەنابەریان، زاڵبوونی باری خێڵەکی و هەڵوێستی وشک و خۆ دەوڵەمەندکاری کادرەکانی سپا، گشت ئەوانە بوونە هۆی درێژەدان بە هەڵوێستی کۆنباو. بەڵێ ڕاستە بزوتنەوەی تری وەک ئەوان بە هەمان ئەو خاڵانەوە سەرکەوتووە، بەڵام مەرج ئەو باری جیۆپۆلۆتیکییە دژوارەی بزوتنەوەی کوردی تێدایە ئەو پێویستی بە زۆر لەوە پترە. ئایدیۆلۆجی شۆڕشگێڕانە و نۆێیاو دووربوون لەبیری سەرکردایەتی بزوتنەوەی کورد، و ئەویش دەگەڕێتەوە بۆ دیدەنی ئەو نەوەیەی سەرکردەکانیانی لەنێودا پەروەردە بووە.

بزوتنەوەی نەتەوایەتی کوردی ئەم سەدەیە لەچاو بزوتنەوەی گەلانی مەزنتری ناوچەکە هەمیشە درەنگتر دەرکەوتووە. دیارە ئەویش دەگەڕێتەوە بۆباری ئابوری، کۆمەڵایەتی، ڕامیاری و کولتوری کۆمەڵگەی کوردی. بەوەی کویستانین هەروەک گشت کۆمەڵی شاخنشینی تر تاڕادەیەک پاشکەوتوون، شارەزایان کەمتر تێدا هەڵدەکەوێت. بوونەتە ژێرهەرەسی ڕەوتە کولتووری و جیهانییە دوور و درێژەکەی فارس[13] و بە شێوەیەکی زۆریش تورکەوە، و ئەودواکەوتنە لەچاو بزووتنەوە نەتەوایەتییەکانی تری نێو ئیمپراتۆری عوسمانی نێوان جەنگی جیهانگیری یەک زەق دیارە، چی لەبەلکان بێت یا ئاسیای بچوک. نووسەری کورد"کەندال[(٨)]" بەڕێکوپێکی ناتوانایی بزوتنەوەی کوردی لەقۆستنەوەی هەلی بەتاڵیی نێوان ساڵەکانی ١٩١٨ـ ١٩٢٠ی پاش هەرەسی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ڕوون کردوەتەوە. شۆڕشە کوردییەکانی نیوەی یەکەمی ئەم سەدەیە هەر لە قاڵبی یاخیبوونی کلاسیکیدان.

بارودۆخ لە عێراق جیاوازبوو چونکە کورد تا ساڵانی ١٩٦٨ـ ١٩٧٠ ڕووبەڕووی دەوڵەتێکی نوێ بوو هێشتا چاک ڕەگی دانەکوتابوو، بەڵام ئەو بارە لەگەڵ ڕژێمی سەدام حوسێندا جیاوازە کە پاش بەریتانیا بە بناغەنەری دەوڵەتی عێراق دەژمێردرێت. جگەلەوە کورد لە عیراقدا سوودی لەوە وەرگرتووە کە ڕێژەیان دەگاتە ١ لە ٣ ی کۆی دانیشتوانی وڵات (ئەویش بەرانبەر بە ١ لە ٤ یان ١ لە ٥ ی تورکیا و ١ لە ٦ ی ئێران).

دووهەمین شەپۆلی نەتەوایەتی ڕۆژهەڵات دەگەڕێتەوە بۆ ڕۆژانی پاش جەنگی جیهانگیری دوو. کۆماری مەهاباد بەگشت کەموکووڕیەکیەوە کە ئەمڕۆ بە تووشی دەزانن ڕەنگدانەوەی ئەو گوژمەبوو. لەوڕۆژەدا پرۆژەیەکی نەتەوەیی خاوەن بیر و بۆچوونی کلاسیک و ناپاک و هەر لەسەر ئایدیۆلۆجییەتی کۆن دەڕۆیشت. بەتایبەتی لەناو چینەکانی کۆمەڵدا. ئەوەبوو زۆر بەئاسانی و لەبەر چەند هۆی تر «F ـ ئەو کۆمارە بێ هێچ جۆرە بەرگرییەک» ڕوخا.

تا ئێستایش بزوتنەوە نەتەوایەتی کوردی نێوان ساڵانی ١٩٥٨ـ١٩٧٥ی عێراق تاڵاوی

13 ـ کاک برایمی یونسی " فارس "ی لێ پەڕاندووە.

www.koskikurd.com

دواکەوتوویی کۆمەڵگەی کوردی دەڕشێتەوە. لەتواناى سەرکردایەتی ئەواندا نەبووە وەک بزوتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی تر[٩] لە بەرزییەوە بڕواننە کۆمەڵی خۆیان و سەرنجی چینەکان بەلای خۆیدا ڕاکێشنێت.

ئەگەرچی باری جیۆپۆلیتیکییان ئاڵۆزە، خاڵی تری گرنگ هەن نشوستی بزوتنەوەی نەتەوایەتی کوردمان بۆ دەرخات: کاریگەرترینیان ئەو پاشکەوتەییەیە کە لەکۆنەوە بۆیان ماوەتەوە و زۆری کار کردووەتە سەر چارەنووسی نەتەوە و تا بێت دەردی کۆمەڵایەتییان گرانتر دەکات. تائێستا بیر و هۆش و هەڵوێستی کۆنباویان نەگۆڕیوە بە ڕوانگەی تری نوێ. بەڵکوو تەنها ئەوەی دەینوێن لاسایی کردنەوەی هەندێک دروشمی نوێیە بێ لەوەی پەیڕەوی بە ڕەوشەکانیەوە بکەن. ڕەوشتیان هەروەک دوێنێیە، بەڵام ئەوی ئێستا فێربوون فێڵ و تاکتیکە لەشێوەی زانستی ڕامیاریدا بەکاری دەهێنن. لەبری بتەوکردنی بناغەی گرۆی شۆڕشگێڕ، پیاو لەدووی خۆ دەخەن، و کار و کۆششیان هەر دروشمە.

ئەو چەندوچۆنەی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی کوردی نیوەی دووهەمی ئەم سەدەیە لێی دوربوو توێژاڵی ڕۆشنبیرانی وردەبۆرجوای نوێخوازە. ئەوانە کە پەیدایش بوون هیچیان دەسەلات نەبوو. دەبوو ئەوانە بەهاوکاری جەماوەر ڕووڵی سەرەکی و کاریگەر ببینن.

ئەی باشە، پاشەڕۆژ چی؟ ـ لەوانەیە بەهۆی لێک نزیکبوونەوەی دەستەی ڕۆشنبیرانی کورد لەئێران[14] و تورکیا ڕاستی ئەم بارە سستەی ئەمڕۆ تێیکەوتوون ماوەیەکی تریش نادیاربێت. لە عێراقیشدا کە بار تێدا زۆر ئاڵۆزترە لەوانەیە هەر وەک خۆی بمێنێتەوە. لەوە دەچێت لاوازترین گریمانی سەربەخۆیی کوردستان یا تەنها بەشێکی ببێت. بەڵام ئەوتۆیش بەدووری نازانین لە داهاتوویەکی دووردا بەهۆی ئاڵۆزی باری هەرێم و دەستتێوەردان و گرێچەڵی جیهانییەوە بۆیان هەڵکەوێت[15]. پێدەچێت هەندێکی تر بێتە سەر ئەوە مافی کولتوری و پێناسەی کوردییە. خۆ ئەگەر بڕوانینە بنچینەی مێژوویی و ڕێوڕەوشی ڕامیاری هەرێم ئەوا بۆمان ڕووندەبێتەوە کە ئەویش بێ شەڕ و لێکدان نایەتەدی، و دەبێت بزوتنەوەی نەتەوایەتی کورد لەپێناو وەدەستهێنانی مافی کولتوری و پێناسەی نەتاوایەتیدا ستراتیجیەتێکی دووسەرە بگرنەبەر، چی لەسەر ئاستی هەرێم

14 ـ F ـ ئەم پەرتووکە پێش سەرنگوومی شا نووسراوە. « دەبێ چیبێت ئەو بارەی بە بۆچوونی کاک برایم، پاش سەرنگوومبوونی شا لەئێران سەرشانی کوردی سووک کردبێت ؟. ـ و »

15 ـ پاش پێروسترۆیکا و هەرەسی کۆمونیستی لە سۆڤیەت، ولاتانی ژێر ڕکێفی ئەو سەربەخۆ کران. چەرخەڵە و دەستتێوەردانی یەکجار زۆر لەباکووری ئاسیا و ڕۆژهەلاتی ئەورووپا بوو. دەوڵەتانی بەلکان گەڕانەوە سەر نەخشەی هەشت گرێ لەمەوبەریان. دیواری بەرلین ڕووخا و دوو ئەڵمانیا بوونەوە بەیەک. بەڵام بەداخەوە (بەسایەی سەری سرکردە برا کوژەکانەوە) "سەرەڕای ئەو مقۆمقۆی سەربەخۆکردنی ئەو بەشەی پاش جەنگی کەنداو بەرگۆێ دەکەوت" کورد نەک هەر لەقەوارە ناهەموارەکەیدا مایەوە بەڵکوو، تێکچوونی باری ئابووری لە باشووری کوردستان دەیەها ساڵ کۆمەڵگەی ئەوبەشەی دواخست. « و »

یان لەسەر ئاستی جیهان، و پەیوەندی دۆستانە ببەستن لەگەڵ کۆمەڵ و هێزە دیموکرات خوازەکانی ناوچە تا لەم قۆزاخەیەی ئێستایان دەربازبن.

پاش ئەو پێشەکی باسی نەتەوەی کوردی ژێر دەسەلاتی ئیمبراتۆری عوسمانی کردنە و بۆ پتر روونکردنەوەی باری مێژوویی ئەو، باسەکانی داهاتوومان سەبارەت بە چارەنووسی نەتەوەی کوردە، هەر لەکۆتایی جەنگی جیهانگیری یەکەمەوە تا هەرەسی بزوتنەوە کوردییەکەی ساڵی١٩٧٥ کە مستەفا بارزانی لەعێراق بەڕێوەی دەبرد. پوختەی بەرهەم ڕوونکردنەوەی باری ژیانی کۆمەڵگەی کوردییە لە تورکیا، ئێران، عێراق و سوریا و هەندێکیش لەیەکێتی سۆڤیەت. ئەوە لەلایەک، و لەلایەکی تریشەوە خاوەنی بەرهەمەکان خۆیان لەرۆشنبیرانی کوردن و بەچاوی ڕەخنە لە بزوتنەوە نەتەوەییەکەی خۆیان دەڕوانن. تاکە بەرهەمی بیانی تێکەوتبێت ئەوەی، أ. رۆزفیلدی ئەمریکاییە کە بەکورتەیەک باسی کۆماری مەهابادی دەکات و تا ئێستا نەکراوە بە فەرەنسی

جیرارد چاڵیاند
لیۆمانوار، ڤیلدیۆ لا بلوبر ١٩٧٧

تێروانین

١ـ لێرەدا هەندێک لەو تێبینیانە دێنمەوە یاد کە ژمارەی ڕۆژی ٩٧٦/٣/١٧ لیمۆندی فرەنسی لەژێر ناونیشانی کورد و مافی کەمە نەتەوەکان. هەروەها ژمارەکانی ١٢ تا ٩٧٦/٧/١٨ ی نۆڤل ئوبزێرڤاتور لەژێر ناونیشانی کەمایەتیە ئاژاوەچییەکان، بڵاوی کردوەتەوە.

٢ـ بەتایبەتی بڕگەی ١ و ٥٥ لە پرۆتۆکۆڵی UN سەبارەت بە مافی چارەنووس و بەپێی بڕیاری ژمارە ٧/٢٦٢٥ ی کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕۆژی ٢٤ ـ ١٠ ـ ٩٧٠.

٣ـ تاخمی ڕەگەزی ژێردەست هەیە ئەوکاتە ڕووی خۆش لەمیللەتی خاوەن دەسەلاتیان دەبینن کەمافی کولتور، زمانی زگماکی، مێژو و فەرهەنگی خۆیان پشتگوێ دەخەن. ئەوەی لەسەر ئێمەیە ئامۆژگاری ئەو کۆمەڵە ڕەگەزییانە بکەین لەدژی ئەو جۆرە بە ئارەزوو تواندنەوەی زمانی دایک و فەرهەنگ و کولتور بوەستن. تەنها بەو ڕێگەیە باری کولتووری جیهانی پێشدەکەوێت و دەبێتە بەهرە بۆ مرۆڤایەتی.

٤ ـ Declaration universalle des droits des peuples ، جەزایر، ٤ی جونی ١٩٧٦ (بەشی ٦ مافی کەمایەتییەکان خاڵەکانی ١٩و ٢٠) ماسبیرۆ، پاریس.

٥ ـ چگە لەدەوڵەتی کۆلۆنیال کراو، داگیرکردن لەلایەن دەولەتێکی ترەوە یان ڕژێمە ڕەگەزپەرستەکان ـ لێرەدا کەمایەتیەکان بە شێوەیەکی یاسایی تر دەگرێتەوە. کۆنفرانسی خاجی سوری جیهانی سەبارەت بە مافەکانی مرۆڤ لەکاتی ئاشتی و جەنگدا . جونێڤ مانگی ٩٧٧/٤ ـ ڕۆژنامەی لیومۆند ٩٧٧/٦/٩.

٦ـ ڕۆجێ لیسکۆن، مامی ئالان، کۆمەڵێک بەرهەمی ڕۆژهەلاتی، ئەنیستیتیۆی فەرەنسی لە بەیروت، بەرهەمە کوردیەکان، بەرگی دوو ساڵی ١٩٤٢.

٧ـ ڕاپۆرتی پایک، ڕۆژنامەی The Villege Voice، نیویۆرک ٢٣ ـ ٢ـ ٩٧٦ بڵاوکرایەوە

٨ ـ لەنوسینێکیدا بەناوی «کوردستانی تورکیا ».

٩ ـ ڤییێت منە، یان NLF ڤێتنام، P.A.I.G.C ئامیکار کابرالی، ڕێکخراوی ئازادی خوازی گەلی ئەریتیریا و هتد....

www.koskikurd.com